

Tóthné Unghy Ilona

„... és meséld el fiaidnak...”

A simontornyai zsidóság krónikája I.

„Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent,
Nekem szülőházam itt e lángoktól ölelt
Kis ország, messzeringó gyermekkorom világa.
Belőle nőtem én, mint fatörzsből gyöngé ága...”

(Radnóti Miklós: Nem tudhatom)

Készült a holokauszt 60. évfordulójára

Simontornya, 2004-2005.

Tartalomjegyzék:

1. A zsidó népről	11
1.1. A zsidó nép és az egyistenhit	11
1.2. A zsidó nép letelepedése	12
1.3. Diaszpórában (szétszórtságban)	13
1.4. A zsidó vallási élet	16
1.5. A zsidó Jézus a keresztények Messiása	19
1.6. „Menekülés a sors elől”	20
2. Ki a magyar? Ki a zsidó?	25
3. „Nehéz zsidónak lenni”	29
3.1. Zsidók megjelenése a Kárpát-medencében	29
3.2. Zsidók a vándorló magyarok között	29
3.3. Az Árpád-házi uralkodók idején	30
3.4. Az Anjou uralkodóktól a Jagellókig	32
3.5. A vérvád	34
3.6. A török időszak	34
3.7. A zsidók helyzete a törökök kiűzése után	35
3.8. Az első zsidó összeírás	36
4. Simontornya és az első betelepült zsidó család	37
5. A toleranciális adó	40
6. A katolikus Styrum Lymburg család valláspolitikája	41
7. „Örsékváltás”	44
8. Az 1780-as évek	45
9. Az 1790-es évek	53
9.1. Visszarendeződési törekvések	53
9.2. A simontornyai összeírások tükrében	54
10. A 19. század első évei	57
10.1. Az új betelepülések és hatásuk	57
10.2. A századelő legfontosabb simontornyai kimutatása	58
10.3. Fried Salamon	61
10.4. Összeírások a 19. század első évtizedeiből	66
10.5. Amire az anyakönyvek és a sírkövek következtetni engednek	69
10.6. A simontornyai zsidó iskola kezdetei	72
10.6.1. A zsidó gyermekek tanítása	72
10.6.2. A zsidó gyermekek államilag vezérelt iskoláztatásáról	73
10.7. A Kurrens könyvek nyomán	75
11. A reformkor	77
11.1. A reformországgyűlések és hatásuk	77
11.2. A reformkor simontornyai zsidósága	78
12. Az 1848-as összeírás	84
12.1. Fried Bernát és Eisenschitz Erzsébet	84

15.4. A zsidó hitélet irányítói, a Simontornyai Izraelita Hitközség	147
15.4.1. Löwy Mózes	147
15.4.2. Fried Sámuel	147
15.4.3. Markovics József	147
15.4.4. Stern Lázár	149
15.4.5. Strausz Gerzson	149
15.5. A simontornyai zsidó iskola.....	150
15.5.1. A zsidó elemi népiskola	150
15.5.2. Zsidó iskolák a szabadságharc után	152
15.5.3. Zsidó iskolák a kiegyezés után.....	154
15.5.4. Singer Adolf tanító úr tevékenysége	158
15.6. Izraelita egyletek Simontornyán	164
15.6.1. Simontornyai Izraelita Szent Egylet.....	164
15.6.2. A Simontornyai Izraelita Nőegylet	167
15.7. Simontornyai zsidó családok a kiegyezés után	168
15.7.1. Schönwald Dávid és Deutsch Rozália.....	168
15.7.2. Kaufman Israel utódai.....	169
15.7.3. Kaufman Heinrich és Schwarcz Betti családja	170
15.7.4. Kaufman Simon és Pritás Rozália.....	171
15.7.5. Deutsch – Singer família.....	171
15.7.6. Deutsch Jakab és Österreicher Jozefa	173
15.7.7. Freund Miksa és Stern Eleonóra	173
15.7.8. Freund Mór és családja	174
15.7.9. Neuhaus Ádám.....	174
15.7.10. Greiner vagy Grüber Rozália	175
15.7.11. Bund József és Cecília	175
15.7.12. Günz Ignác és Tausig Juli	175
15.7.13. Steinman vagy Steierman József.....	175
15.7.14. Kirtz Fülöp és Stauber Jozefa	175
15.7.15. Deckner Ádám és Mach Katalin	176
15.7.16. Krausz Simon.....	176
15.7.17. Schwarz Jakab és Reich Netti	177
15.7.18. Grünfeld Gyula	177
15.7.19. Stárk Mózes és utódai	179
15.7.20. Stárk Ignác és Hofbauer Berta	182
15.7.21. A némedi Stárk Mózes utódai.....	186
15.7.22. Stárk Israel családja	186
15.7.23. Blau Károly és Stárk Jozefin.....	187
15.7.24. Berger Béla és Hofbauer Szerafin.....	191
16. A 19. század vérvádja és antiszemizmusa	194
17. A századfordulón	197
17.1. A simontornyai zsidóság összetétele a századfordulón.....	198

Kedves Olvasó!

Ez a 7. olyan kiadvány, mely Simontornya város múltjával foglalkozik, s természetesen ezt a tanulmányt is elsősorban Simontornya város lakóinak szánom.

- Az idősebbeknek azért, mert ismerősökre találnak a helytörténeti dolgozat lapjain.
- A fiataloknak –volt és jelenlegi tanítványaimnak- azért, hogy kellő ismerettel felvértezve fogalmazzanak meg véleményeket, s ne sajtátsák el az előítéletes gondolkodást. Bár a történelem gyakran megismételte önmagát, mégis bízom abban, hogy a 21. század embere végre okul a múltból, mind bűn, mind erény tekintetében.

Malcolm Hay katolikus történész szavaival az emberi felelősségre szeretném ráirányítani a figyelmet: *„Az emberek nem gyűlölettel a vériükben születnek. A fertőzés érintkezés útján terjed: szülők és nevelők adhatják át szándékosan vagy éppen öntudatlanul. A gyűlölet úgy terjed, mint a pestis: nem válogat osztályok, vallások, nemzetek között. Az emberek úgy válnak áldozatává a gyűlölet népbetegségének, hogy nem is tudják, honnan és hogyan indult ki az egész.”*¹

1944. május 12-e előtt -évszázadokon át- élt Simontornyán egy zsidó vallású, vagy zsidó ősökkel rendelkező népcsoport, melynek nyoma veszett. Legutolsó tagjaira már csak a 75-95 év közöttiek emlékeznek, valamint a levéltári források tanúsítják ittlétüket, munkájukat.

A helybeliek jól tudják, hogy a Simontornya Múltjáért Alapítvány azért jött létre évekkel ezelőtt, hogy ne engedje elfeledni a múlt történéseit. Múltunknak pedig vannak nagyon szép, büszkeséggel eltöltő szakaszai, de vannak szomorúak is. A 60 évvel ezelőtt történtek emlékezetünk azon részéhez tartoznak, amik keserűséggel töltenek el bennünket, s az elmúlt évtizedek bizonyítják, hogy nem is szívesen beszéltünk róla. Mégis számot kell adnunk erről az időszakról is. Az Auschwitzban, Ukrajnában, a Kárpátokban és a Pusztavámon elhunyt simontornyai polgárok emlékét is őrizniük kell. Nem a mi bűnünk volt az, de a mi felelősségünk, hogy ne történhessen meg soha hasonló.

Simontornyán – a börgyári nőtlen tisztviselőket és a vegyes házasságból született gyermekeket is beleértve - 104 zsidó származású, s

¹ Szemtől szemben a történelemmel és önmagunkkal – Társadalomismereti szöveggyűjtemény középközléseknek – Korona Nova Kiadó, Bp. 1997. 50.o.

szinte teljesen asszimilálódott magyar zsidó honpolgár élt. Közülük 63-an a hőgyérszi gettóba kerültek, ahonnan heten keresztény hozzátartozó révén meg tudtak menekülni. Az utolsó pillanatban, a kaposvári bevagonírozáskor leszállhattak a vonatról.

Az 56 Auschwitzba került és egy 1944 tavasza óta odadeportált simontornyai lakos közül összesen öten éltek túl a haláltábor poklát.

A munkaszolgálatra elhurcolt 18 férfi közül csak 10 tudott visszatérni. A védett ház ill. bujtatás még további 16 életet mentett meg. Vagyis a 104 zsidó gyökerekkel rendelkező simontornyai polgár közül összesen 38-an maradtak életben, de csak néhányan tértek vissza szenvedésük kezdetének színhelyére. Aztán lassanként ők is elfogytak. Ki az államosítás, ki a fojtó egypártrendszer, ki az 1956-ban újra feléledt antiszemitizmus miatt hagyta el szülőföldjét, ki elhunyt. A holokauszt túlélői és utódai közül ma már senki sem él Simontornyán. Emlékük megőrzése az utókor feladata.

Talán az utolsó pillanatban sikerült összegyűjteni olyan visszaemlékezéseket, amelyek azokról a Simontornyán élt zsidó vallású, ill. zsidó származású magyar polgárokról szólnak, akik 1944-ben munkaszolgálat vagy a haláltáborok miatt veszítették el életüket. Ezt az ismeretanyagot szeretném megosztani a jelenkor emberével és megmenekíteni a jövő számára.

Bízom abban, hogy munkám nem volt hiábavaló.

A tanulmányt a teljesség igényével készítettem, minden fellelhető „morzsát” összegyűjtöttem, ezért az olvasó nagyon sok adatot talál benne. Azért is viseli a dolgozat a krónika címet, hogy mindezek beleférjenek, s alkalmam legyen bárminemű kitekintésre is. Ugyanakkor a tanulmány biztosan nem teljes, mert csak azokról tudtam beszámolni, akikről valamilyen forrás, visszaemlékezés fennmaradt, ill. akikről a fennmaradt forrást meg is találtam.

A tanulmány igen sok és sokféle forráson alapul. A primér (eredeti) levéltári és egyéb forrásokat *vastag dőlt* betűkkel, míg a másodlagos forrásokat és a szakirodalmat *vékony dőlt* betűkkel jelöltem.

Tóthné Ungy Iлона

tanár,

a Simontornya Múltjáért Alapítvány elnöke

Simontornya, 2004. december 15.

A NEMZET NEVÉBEN.

A zsidók polgárításáról a nemzetgyűlés által törvényalkottatott, melly szorul szóra eképen következik:

Törvény a zsidókról.

1. § A hazának polgárát két vallásbeli külföldiség, jog és kötelesség tekintetében külföldiség nem terén, azon órv szerint kijelentetik, mikép a magyar államhárom határain belül született, vagy törvényesen megtelepedett mások vallásos lakos, mind azon politikai a polgári jogokkal bir, mellyekkel annak bármely hitű lakosai bírnak.

2. § A törvényes telepedésnek feltételei, ideiglenesen, rendelkezési jogra a kormány által fognak meghatározatani.

3. § Kormányon és mások vallásos két kötelessé hásság, polgári életvezetéseire nézve, érvényesnek nyilvánították.

Ami így hásság polgári hásság előtt kötetik, mellynek módja, ideiglenesen, rendelkezési jog meghatározatani.

4. § Egyszorszind a belügyminiszernek meghatagyák:

a) A nézve vallásos papjaiból és néprészletjéből hírcen kenne egy gyűlekezeti, részint hogy hitgyasataikat nyilvánították a illetőleg reformálják, részint hogy jövendő egyházi szervezetekre nézve, a ker kívánataival meggyenyő javításokat tegyenek.

b) E törvény fogasztatásán azon utaltatni tétetik kötelességbe, hogy alkalmas szabályok által, a mások vallásosok a küzi mesterségek és a földművelés gyakorlására vezérteszenek.

Falóczy László m. k.

a képviselőház korcsinó.

Melly törvény a nemzet nevében általam eszenél kihirdettotván, rendelom és paranesolom, hogy annak engedelmesskedni, azt megtartani és illettőleg megtartatni mindenki kötelességének ismerje.

Egyszorszind pedig annak végrehajtásával a belügyminiszer megbiztatván.

Kelt Szegeden, július 28-án 1849.

Kormányzó

Kossuth Lajos s. k.

Belfüggyminiszer

Szemere Bertalan s. k.

Az emancipációs törvénynek azonban csak eszmei jelentősége volt, jogi következménye nem. A szabadságharc kormányának ugyanis nem volt módja arra, hogy érvényt szerezzen e törvénynek, mint ahogyan a többi törvénynek sem. Vagyis a szabadságharc bukásával az emancipációs törvény is elveszett, sőt szerepvállalásukért Haynau külön büntetést rótt a zsidó népcsoportra.

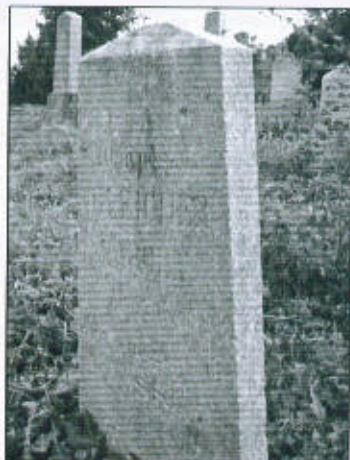
13.3. A szabadságharc honvédorvosa, dr. Bleicher Lajos

Bleicher Lajos kb. 1823-ban született a poroszországi Gölnitzben. Bizonyára szülei elköltözése révén került Magyarországra, és olyannyira magyarra vált, hogy részt vett az ország szabadságért vívott küzdelmében. A források alapján az 1848/49-es szabadságharc honvédorvosa 1852 tavaszán már egész biztosan Simontornyan élt, hiszen aláírt egy 10 forintról szóló átvételi elismervényt.

Az izraelita anyakönyvek és a halála utáni hagyatéki iratokból lehet némiképp összeállítani életének legjelentősebb eseményeit.

Ezek szerint felesége Leitner Katalin volt, és hat gyermekük született:

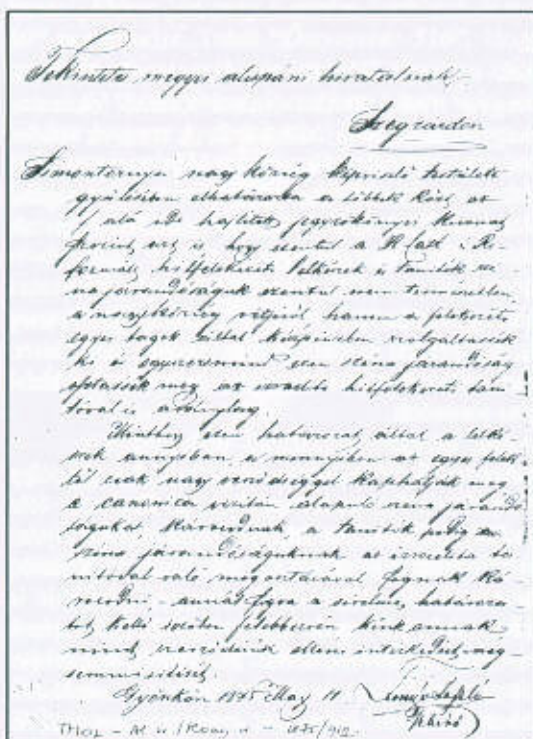
- **Moritz** 1851-ben, de a következő év szeptember 20-án már el is hunyt
- **Josephine** 1852, szeptember 28-án
- **Edmund** 1857, november 16-án
- **Mária**

- **Amália**
- **Karolin** 1864-ben, 17 éves korában 1881. január 10-én halt meg.
- **Ferenc Sándor** 1867-ben.

Bleicher Karolin síremléke

1876. március 21-én Fonyó László szolgabíró úrhoz panaszos levél érkezett a simontornyai izraelita hitközségtől „...melyben azért esedezik, hogy az izraelita lelkész és tanító a többi hitfelekezet lelkészéhez és tanítójához képest egyenlő községi segélyezésben részesíttessék és az 1869-óta elmaradt ezen segélyezés részökre 6 % késedelmi kamattal együtt kifizettessék ...”⁴⁰⁸

Fonyó László főszolgabíró jelentése az alispánnak

A Mózes hitűek panaszja teljesen jogos volt, mert mint a mellékelt forrásból kiderül, nem kapták meg a szénajárandóságukat sem. A község arra hajlandóságot mutatott, hogy a katolikus és a református egyháziak és tanítók szénajárandóságából kapjanak a zsidó kollégák is, de ez ellen a károsultak tiltakoztak keményen. Be is nyújtották panaszukat Fonyó László főszolgabíróhoz.⁴¹⁰

⁴⁰⁸ Schweitzer József- Szilágyi Mihály: A Tolna megyei zsidók története 1868-1944. -Tolna Megyei Levéltári Füzetek 2. 54 o.

⁴⁰⁹ TMÖL - Közigazgatási bizottsági iratok 504/1876.

⁴¹⁰ TMÖL - Alispáni iratok - Közigazgatási bizottsági iratok 1875/912.

Hamarosan kiderült, hogy az izraelita iskola nagyon egészségtelen. Matavovszky Béla királyi segédtanfelügyelő így ír a zsidó iskoláról: „38. *Simontornya, izrael., oly alacsony és sötét, hogy okvetlenül újra építendő.*”⁴¹¹ Az 1885-ös tanfelügyelői jelentésből tűnik ki, hogy az zsidó tanodának is megalakult az iskolaszéke. *“A Mózes vallásuak tanterme igen szűk, és így az építkezés itt elkerülhetetlen. Ezért felhívtam az iskolaszéket, hogy az építkezés kellő eszközöltetése végett, a tervrajzot hozzám mielőbb terjessze be.”*⁴¹² Ennek megvalósulásáról nem találtam forrást, de minden bizonnyal újat építettek, mert a ma is álló kántorlakás, iskola épülete nem mondható kicsinek.

A valahai kántorlakás és iskola épülete 2004-ben

A század végére *„virágzó hitélet fejlődött ki és a jó tanítóval rendelkező népes iskola emelte a kultúrát.”*⁴¹³ Az 1905-ös királyi tanfelügyelői látogatásról szóló jelentés nem ír az iskoláról, pedig jelzi, hogy meglátogatta az izraelita tanodát is. A fent említett jó tanító Singer Adolf volt.

⁴¹¹ Matavovszky Béla: Tolnamegye tanügye – Beregszász, 1886. 59. oldal

⁴¹² TMÖL - Közigazgatási bizottsági iratok 68/1885.

⁴¹³ Dr. Kiss István: Simontornya krónikája – Simontornya, 1938. 296. oldal

A kórházi ápolás költsége 32 Ft 94 krajcár volt, de „súlyos betegségének gyógyítása és Budapestre történt többszöri felutazása oly sok költségébe került, hogy kénytelen volt tetemes adósságot csinálni, mely adósság jóval meghaladja szerény kis házának értékét. Kéri ennél fogva a községi előljáróságot, terjessze fel az iratokat illetékes helyre azon kérése mellett, hogy a felmerült gyógydíj a vármegyei betegápolási alapból legyen fedezve, amennyiben pedig ezen kérelme a fennálló szabályokba ütköznék, esedezik annak engedélyezése iránt, hogy azt negyedévi részletekben fizethesse meg. A községi előljáróság méltányolta nevezett kérelmét azon véleménynyel terjeszti az iratokat a járási főszolgabíró urhoz vissza, miszerént többször nevezett tanító ez idő szerint oly rossz anyagi körülmények között van, hogy a követelt összeget egyszerre megfizetni képtelen javasoljuk ennél fogva kérelmének helyt adni.”⁴¹⁷ Az iratot Takács János bíró és Bereczk István jegyző terjesztette be az alispán úrhoz.

A tanító úr állapota nem javult, 1899-ben meghalt. Síremléke a zsidó temetőben található Sas Adolf néven, mert időközben bizonyítottan magyarosította nevét.⁴¹⁸

Singer (Sas) Adolf és felesége, Bleicher Jozefina az 1890-es években⁴¹⁹

⁴¹⁷ TMÖL – Alispáni iratok – Közig. iratok 1898/1733.

⁴¹⁸ TMÖL – Alispáni iratok – Közig. iratok 1899/1489.

⁴¹⁹ Fénykép Dr. Agoston Józsefné Baracz Julianna nyugdíjas kolléganőmtől.

szokásos imákat elmondják.”⁴²⁵ A halottak eltakarításáról is részletesen rendelkeztek. A gyakorlatot –mely szerint a megkezdett sorban egymás mellé temették halottaikat- a szent egylet szabályzata megerősítette. Ugyancsak rögzítették, hogy a „...sírkövekre a héber feliraton kívül magyar felirat is alkalmazható.” A valóságban csak egyetlen sírkövet lehet találni, melynek nincs magyar felirata. Az asszimilálódott zsidóságot utolsó útjára is elkísérte magyarsága.

A szent egylet közgyűlése volt az egyesület igazgatásának legfőbb szerve. Évenként egyszer, Adar (március-április) hónapban (lehetőleg 7-én) tartották meg rendes közgyűlésüket. A közgyűlések között az egy évre megválasztott elöljáróság gyakorolta az igazgatási teendőket. Az elöljáróság elnökből, alelnökből, pénztárosból, jegyzőből és még három megválasztott tagból állt. A választást közfelkiáltással, vagy öt tag kívánalma esetén titkos választással történt. Fontos kitétel volt, hogy az elöljáróság tagjai nem lehetek „bűnvádilag elítéltek a büntetés és a mellékbüntetés tartama alatt; gyámság vagy gondnokság alatt állók.”

Tel Aviv, 1908. évi február 29-én
Tiszteltetés Alispáni Királyságban,
Tel Aviv.

Nagyságos Alispán Úr!

Tisztelettel kérem, hogy a
Köztársasági Bizottságban és a Magyar
Kormányzatban a Magyar Királyságban
még mindig fellejtett és mellőzött.

Levonulom, 1908. évi február 29-én

Köszönöm,
Egyetemes elnök

Kérvény
a Szent Egylet
szabályzatának
elfogadására

⁴²⁵ TMOL – A Simontornyai Izraelita Szent Egylet alapszabályzata - 4432/1919.

A

simontornyai izraelita női egyesület
alapirányelvei

I. Az egyesület neve és székhelye

1 §
Az egyesület neve Simontornyai izraelita női egyesület
Székhelye Simontornya

II. Az egyesület célja

2 §
Az egyesület célja: A simontornyai szegény sorsú izraelita családok között a szükségleteiket szolgáló és a nyomaik ingókat, továbbá szegény sorsú, szociális megsegé-
letét hajadonoknak anyagi szolgálatait biztosítani a lehet-
mivel

Kell. Simontornya, 1898 február 22-én
a simontornyai izraelita női egyesületnek közgyűlési
köszönet

Kovács
Lilla

Gárdi Vilmos
előnök

Weisz Ignác 1897. május 3-án végkimerülés következtében hunyt el. A halotti anyakönyvi bejegyzés szerint nyugalmazott takarékpénztári szolga volt, s halála idején a Gyár utca 200. számú házában lakott feleségével. A 76 éves férfi halálát fia, Weisz Illés jelentette be, aki akkor a Szív utca 364. számú házában lakott.

Weisz Ignác síremléke

17.1.12. Weisz Illés és Tandler Lujza

Weisz Illés kisgyermekként került Simontornyára és itt élte le életét napszámosként, házalóként, végül kaszinó-szolgaként. Felesége, Tandler Lujza Alsószentivánról származott, s kb. 1866-ban született. Őt gyermeknek adtak életet.

- 1887. április 2-án Bertának,⁶¹¹ aki 4 éves 10 hónapos 25 napos korában difteritisz miatt 1892. február 27-én meghalt.⁶¹²
- 1889. október 30-án Jenő,⁶¹³ aki 1 hónapos korában veleszületett gyengeség miatt hunyt el.⁶¹⁴
- 1890. december 18-án Márton.⁶¹⁵ A bejegyzések érdekesek, ekkor ugyanis Weisz Ignác (a nagypapa) volt kaszinó-szolga, Weisz Illés (az apa) pedig napszámos. Úgy tűnik, hogy Weisz Illés az apja után örökölte meg a kaszinó-szolgai státuszt. Weisz Márton az 1919-es események után „magaviselet vizsgálatra” volt kötelezve és rendőri felügyelet alatt állt, de bűnvádi eljárást nem folytattak ellene. Gyermek születési adatából következtethetően hamarosan felköltözött Budapestre. Leányáról, Ilonáról a holokauszt áldozatainál szólnak.

⁶¹¹ TMÖL - Görbő-Pincehely izraelita születési anyakönyv 1887/24.

⁶¹² TMÖL - Görbő-Pincehely izraelita halotti anyakönyv 1892/11.

⁶¹³ TMÖL - Görbő-Pincehely izraelita születési anyakönyv 1889/43.

⁶¹⁴ TMÖL - Görbő-Pincehely izraelita halotti anyakönyv 1889/17.

⁶¹⁵ TMÖL - Görbő-Pincehely izraelita születési anyakönyv 1890/59.

- 1894. január 9-én Róza⁶¹⁶
- 1896. június 17-én Miksa.⁶¹⁷ Ő 1915. október 30-án hunyt el az I. világháború áldozataként. A simontornyai halotti anyakönyv 1918/9. bejegyzésében az alábbiak szerepelnek: „Weisz Miksa 18 éves népfelkelő a m. kir. 17. honvéd gyalogezredben /:kereskedő:/ San Michele /:Osztrák tenger mellék:/ A hazáért hősi halált halt katona halálesete bejegyezve a B.M. által közölt adatok alapján (108421/1917. B.M.sz.)”⁶¹⁸

Az I. világháborús emlékmű a Városháza előtt többek között Weisz Miksa nevével

⁶¹⁶ TMÖL. - Görbő-Pincehely izraelita születési anyakönyv 1894/1.

⁶¹⁷ TMÖL. - Görbő-Pincehely izraelita születési anyakönyv 1896/56.

⁶¹⁸ Simontornyai halotti anyakönyv 1918/9.

17.6.1. Löwy Mór és Gottlieb Rozália családja

A Löwy nevet viselő –több esetben rokon- családok közül talán Löwy Mór iparos és kereskedő telepedhetett meg Simontornyán legelőször.

A források szerint Löwy Mór 1849-ben már Simontornyán lakott. Biztosan megtalálhatta számításait, mert itt élte le életét. Miután igen aktív iparos tevékenységet folytatott, több levéltári forrást is találtam működéséről. Időrendben a következőket:

- 1851-ben több ízben tett panaszt a megyefőnök úrnak az ozorai uradalom tiszttartója ellen. Szalay György főszolgabíró azzal a megjegyzéssel küldte tovább, hogy a nézeteltérések oka „...**inkább a szerződés feltételeinek a folyamodó részéről meg nem tartása** ...”⁷²⁸ lehet.
- Még ebben az évben **Löwy Mór**itz április 9-én Szekszárdon járt, s ott igen nagy bajba került, ugyanis fizetésekor „...**három pénz között egy 10 pflos bankjegy hamisnak esmértetett.**”⁷²⁹ Rajta kívül az ügyben Deutsch Ignácot hallgatták ki, és törvényszéki vizsgálat is indult ellenük. 1852. március 4-én kézbesítették számukra a Soproni Főtörvényszék határozatának másolatát.⁷³⁰ Biztosan nem találhatták őket bűnösnek, mert Löwy Mór az ozorai uradalommal szembeni újabb panaszra 1852. július 25-i keltezésű. Ráadásul arról ír, hogy „...**bátor vagyok nyilvánítani és ezennel bejelenteni, hogy ama ... határozatot tisztelettel felyebb viszem és az idézett rendszabályok ... értelmében mai naptól számíttandó 4. hét alatt a' felyebvíteli folyamodványt magát is benyujtani nem mulasztandom...**”⁷³¹ Az ozorai-pincehelyi uradalom ugyanis úgy vélekedett, hogy a fakereskedés ill. a Sió-Kapos csatorna

⁷²⁷ A Löwy név egyik formája a német Loewe-nek vagy a héber Levi-nek. Loewe pedig a héber Arienek német azonosos, és 'oroszlán'-t jelent. Ezen kívül a héber Levi-ből is eredhet, mutatja, hogy a megnevezett a Levitákból származott. Levi, Jakab és Leah harmadik fia volt, a törzsét utána nevezték el. A Tabernákulum gondozására, a Frigyszekrény hordozására és a különböző sekrestye körüli feladatok ellátására voltak kiválasztva. Filotás Fried Mariann Mary-Ann Kim fordítása.

⁷²⁸ TMÖL – CSKMH – 7068 és 7338/1851.

⁷²⁹ TMÖL – CSKMH – 4111/1851.

⁷³⁰ TMÖL – Vegyes iratok 50. doboz

⁷³¹ TMÖL – CSKMH – 4326/1852.

használatának joga nem illette meg Löwy Mórt. 1853-ban még tartott a pereskedés, de az iratok szóhasználatából arra lehet következtetni, hogy egyezkedésre kapott utasítást az uradalom. „Löwy Moricz ... fakereskedő peres ügyében hozott ítéletet – mely Nagyságodnak f.évi – 8503ik szá. al: hozám küldetett az illető uradalommal közölvén, arról szölvő elismerését ... van szerencsém hivatalos tisztelettel beküldeni.”⁷³²

- A következő évtizedekben egyre több és komolyabb munkát kapott. 1868-ban simontornyai épületfa kereskedőként jegyezték, és elnyerte az ozorai Sió csatorna hídjának megépítését. Jól és olcsón dolgozhatott, mert a megyétől további megbízások érkeztek. Ő építette újjá a regölyi hidat is.
- A korabeli térkép alapján 1859-ben földtulajdona is volt a Sió jobb partján, a kenderföldek közelében.⁷³³

Jegyzék
a simontornyai híd építésén költségéről.

№	Leírás	Összesen	1/2	2/2
1	Januárban utolsó simontornyai hídi Bakos - Pásztor - Kisk - Bács - Bakos - u Kivétel 1 szála	102 74		
2	Januárban szalma	62 74		
3	eltérő sz	10 -		
4	Január a Bácsoson u. Székelyekkel a Bakoson szalma 16 Bács. u. B.	44 -		
5	szalma Január Bakoson u. Székely szalma 16 Bács.	152 94		
6	szalma 16 Bács.	8 74		
7	Január a szalma 16 Bács. u. Székely	72 -		
8	II. havi Január Székely Székelyekkel u. u. Székelyekkel Székely	137 94		
9	szalma 16 Bács.	11 84		
10	szalma 16 Bács.	110 84		
11	szalma 16 Bács.	12 84		
12	szalma u. Székelyekkel Székely	7 84		
13	szalma 16 Bács.	2 -		
14	szalma 16 Bács.	16 54		
15	szalma u. Székelyekkel Székely	21 94		
16	szalma 16 Bács.	13 84		
17	szalma 16 Bács.	8 -		
18	szalma 16 Bács.	2 74		
19	szalma 16 Bács.	132 74		

Simontornyai híd építésén költségéről.

Löwy Mór jegyzéke a simontornyai híd költségeiről 1871-ből

Nagyon érdekes, hogy a korabeli vállalkozóktól visszatartották az ún. „óvatpénzt”⁷³⁴, amit csak az 1 évvel későbbi utóvizsgálatnál fizettek ki. Természetesen csak akkor, ha minőségi munkát végzett. Löwy Mór minden megépített

⁷³² TMÖL – CSKMH – 1893/1853.

⁷³³ TMÖL - K: 118.

⁷³⁴ TMÖL – CSKMH – 1853/1867.

hídja után visszakapta.

- Néhány hónap múlva a simontornyai Sió-Kapos híd kijavítására kapott megbízást. Ott az átvételnél azt érzékelték, hogy Löwy Mór nem épített be annyi faanyagot, mint amennyit kiszámlázott. „... *a' kijavítási költség összeg a' valósággal érdembe hozott munkálatok alapján felszámítván, Löwi Mór vállalkozó kielégítése ehez képest lön véleményezve, és teljesítve is...*”⁷³⁵ – írta Agoston Károly megyei almérnök a Tekintetes Bizottnánynak 1871. december 16-án. A simontornyai híd javítására egyébként 5 vállalkozó jelentkezett (köztük a simontornyai Frommer Jakab is), de Löwy Mór nyerte el a munkát.

Löwy Mór / Möriz aláírása

A Löwy Mór Fiai építési vállalat pecsétje

- Később is ő kapta meg a hidak javításának munkáit, legalább is 1876-ban Simontornyán biztosan.
- Majd más építőmunkát is vállalt az időközben „*Löwy Mór Fiai építési vállalata*” néven futó cég. Ezek közül legjelentősebb az 1905-ben megépített, s még ma is álló községháza - városháza. A korabeli határozat, mely a 232. rkgy és 7116. alisp./1904. számot viselte, a következőképpen hangzott: „*Az állandó választmánynak a t. ügyész véleményére alapított javaslatához képest Simontornya község képviselőtestületének 1904 évi június hó 14-én hozott határozata melyben kimondva lett, hogy a községhez építési munkálatokat 14.2 % engedménnyel vagyis 36347 Kor. 82 fillért a község Löwi Mór fiai simontornyai építési vállalkozó cégnek adja s az e tárgyra vonatkozó szerződést megköti a bemutatott építési szerződéssel s vállalati feltételekkel együtt jóváhagyatik.* –

⁷³⁵ TMÖL – CSKMH – 1870/549.

Mert szabályszerűen hozzatott kihirdetve lett s ellene felelbezés
be nem adatott s mert az építési terv és költségvetés már
törvényhatóságilag jóváhagyva lett. – Miről Simontornya község
a vonatkozó iratok kiadása mellett oly utasítással értesítettik,
hogy annak idején a felülvizsgálat megejtéséhez szükséges állami
építészeti szakközeg kiküldetése iránt a vármegyei alispánhoz
tegyen előterjesztést. – Olvasta és kiadta: Szévald Oszkár „⁷³⁶

Dobosmérleg törvény hatóságilag
meghírdetve 1914. év július
16-án a község képviselői közgyűlésén.
E 333. sz. irat 1914.
Terve Simontornya Község Közi
előtestületének a Község köz-
vetési munkálatok kiadása
tervezésben közgyűlési határozata
szelvényeivel.

Az államháztartásról szóló törvény
18. §-ának végrehajtására a közpénzügyi
visszatérítési, közpénzügyi, Simontornya
Község Közi előtestületének 1914.
évi július 16-án a közgyűlési határozata
alapján meghozott határozat, hogy a
Község közpénzügyi munkálatokhoz
14-2% engedélymentesen vagyis 38342 kor.
82 fillér a Község Lovászok járuléka
Simontornya építési vállalkozói
közvetlen adja 1/3-é terjedelmű
Közi szerződés megkötésére a munká-
latok építési szerződésről vállalat-
si felkutatással egyenlő járással
lévő.

Az irat a közpénzügyi törvény hatóságilag
kihirdetve lett s ellene felelbezés
be nem adatott s mert az építési terv és
költségvetés már törvényhatóságilag jóvá-
hagyva lett.

Miről Simontornya Község a
vonatkozó iratok kiadása mellett
oly utasítással értesítettik,
hogy annak idején a felülvizsgálat megejtéséhez
szükséges állami építészeti szakközeg kiküldetése
iránt a vármegyei alispánhoz tegyen előterjesztést.

1914. évi közpénzügyi törvény hatóságilag
kihirdetve 1914. év július 16-án a község képviselői közgyűlésén.

A község háza
építésére
vonatkozó irat

¹³⁶ TMÖL – Alispáni iratok – Közig. iratok 2198/1910.

Simontornya Községháza 1905-ben,⁷³⁷ majd Városháza 2005-ben.⁷³⁸

⁷³⁷ Kepeslap Vámi Istvántól

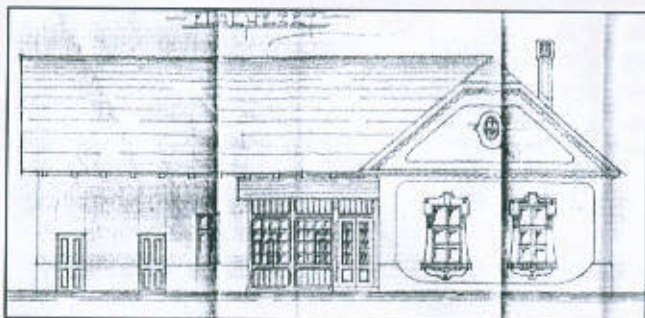
⁷³⁸ Kiss Margit felvétele

A jól megtervezett épület 100 éves évfordulójára a Simontornya Múltjért Alapítvány emléktáblát állíttatott.⁷³⁹

- 1912-ben benyújtotta terveit a református lelkész lakásának megépítésére,⁷⁴⁰ de tüzfaszállítást is teljesített a Lymburg Styrum Alapítvány menháza számára.⁷⁴¹

A református lelkész lakásának terve

⁷³⁹ A két bronz plakettet az eredeti mezővárosi és községi pecsétek alapján Tovisháti András restaurátor készítette.

⁷⁴⁰ Református irattár – rendezetlen iratok.

⁷⁴¹ TMÖL. – Alispáni iratok – Közig. iratok 4907/1928.

Friedmann Ármin és Sipos Gyula volt. A jelzáloghitel alapján összesen hat ingatlannal rendelkeztek.⁸⁶⁵ Igen merész vállalkozás lehetett ez akkoriban is. Igen sokat kockáztattak, de mint a későbbiekben kiderül, sikerrel jártak.

Gottlieb Sándor és Gottlieb Sándorné Friedmann Júlia⁸⁶⁶ portréja és aláírása

⁸⁶⁵ Simontornyai Vármúzeum S.81.2.50.2.

⁸⁶⁶ Fényképek Győri (Gottlieb) Endrétől.

A Gottlieb Sándor és Fiai üzlet a Fő úton, a római katolikus templom mellett az 1930-as években ⁸⁶⁷

A Gottlieb kereskedés helyén az 1970-es évek végéig pékség működött. Az épület előtt jól látható a benzinkút. ⁸⁶⁸

⁸⁶⁷ Képeslap Dvorzsák Rózsától.

⁸⁶⁸ Fénykép Györi (Gottlieb) Endrétől